

CATEGORIA MODALITĂȚII. ABORDARE COGNITIVĂ SUBSTRATUL PSIHO/NEUROLINGVISTIC

Victoria BARCARU

Doctoranda Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, program de doctorat: 621.01 Lingvistică generală, filosofia limbajului, psiholingvistică, lingvistică informatizată; profesoară de limbă spaniolă și italiană la centrul de limbi europene „Oratorica”, traducătoare/interpretă autorizată de către Ministerul Justiției al Republicii Moldova.

Categoria modalității. Abordare cognitivă. Substratul psiho/neurolingvistic

Rezumat. În accepțiunea tradițională, modalitatea marchează poziția vorbitorului în actul comunicării în relație cu sine însuși, cu ascultătorul și conținutul celor emise, constituind un ansamblu complex de raporturi interdependente dintre vorbitor (transmițător) și ascultător (destinatar), ceea ce periclitează relația mesaj-cod în comunicarea umană. Materialul investigat în prezentul demers permite a distinge atitudinea vorbitorului înțelesă ca reacție la stimuli externi, căpătând, astfel, un suport atât rațional, cât și irațional, aptă a dezvălui unele procese latente ale conștiinței. Cele semnalate permit a contura o imagine integră a subiectului vorbitor atât în plan psiho-lingvistic, cât și social, mental sau emoțional, manifestând viziunea proprie față de o anumită situație din perspectiva individ – realii ontice – gândire – reacție. Marcă distinctivă în cadrul structurii enunțului, modalitatea este dotată cu încărcătura pur subiectivă, fapt determinant pentru o investigare amplă a fenomenului vizat, poziție adoptată pe deplin în articolul de față. Ambiguitatea conceptuală a modalității continuă să genereze variate interpretări și disensiuni în planul conținut-expresie și, în ansamblu, privind dihotomiile limbă-vorbire sau limbă – gândire. Reprezentând una dintre universalile lingvistice, categoria menționată este circumscrisă unor multiple domenii afiliate de factură cognitivă și anume: logică, filosofia limbajului, psihologie, având tangențe cu psiholingvistica și neurolingvistica, ceea ce impune în lingvistica modernă noi direcții de investigare a factorilor implicați în procesul comunicării.

Cuvinte-cheie: modalitate, sistem sensoric, proces psihic, atitudine, reacție.

The Category of Modality. Cognitive Approach. The Psycho/Neurolinguistic Substrate

Abstract. In traditional sense, in the act of communication, the modality category marks the position of the speaker in relation to himself, the listener and the emitted content, constituting a complex set of interdependent relationships between the speaker (transmitter) and the listener (receiver), which might endanger the message-code relationship in human communication. The material investigated in the present approach allows the possibility to distinguish the attitude of the speaker, perceived as a reaction to external stimuli, thus gaining both rational and irrational support, able to reveal some latent processes of consciousness. The reported ones, both psycho-linguistically and socially, mentally or emotionally, allow the possibility to outline an integral image of the speaking subject, manifesting one's own vision upon a certain situation, from the perspective of the individual – ontic realities – reasoning – reaction. The modality, a distinctive mark within the structure of a statement, is endowed with a purely subjective imputation, a decisive fact for an extensive investigation of the phenomenon in question, a position fully adopted in the present article. The conceptual ambiguity of the modality continues to generate various interpretations and dissensions in the content-expression context, and, as a whole, regarding the language-speech or language-thinking dichotomies. Representing one of the linguistic universals, the mentioned category is circumscribed to multiple fields related to cognitivism, namely: logic, philosophy of language, psychology, having tangents with psycholinguistics and neurolinguistics, which, in modern linguistics, imposes new directions of investigation of those factors involved in the communication process.

Keywords: modality, sensoric system, mental process, attitude, reaction.

Studiul modalității întâmpină obstacole cauzate atât de comportamentul paradigmatic al mărcilor modale, cât și, mai ales, de abordarea din perspectiva raportului cod-mesaj în comunicare. Situată la confluența diferitelor discipline, categoria modalității este analizată în variate domenii afiliate, fapt ce contribuie substanțial la delimitarea unor trăsături distinctive, apte a reliefa o viziune mai clară asupra fenomenului care preconizează procese psihologice complexe ale limbajului. În contextul celor expuse, limba este analizată în cadrul unui sistem de deprinderi ale cărui elemente se află în raport de reciprocitate în procesul de transmitere / recepționare a informației. Explicată, tradițional, ca atitudine a subiectului față de realitate sau conținutul enunțului, ni se pare pertinentă o trecere în revistă a conceptului însuși. Astfel, M. Kockeach înțelege atitudinea ca „o organizare durabilă a convingerilor despre un obiect sau despre o situație”, iar după J. Watson, aceasta constituie o caracteristică a reacției; alții consideră atitudinea „un *drive*” (imbold) implicit, care produce răspunsuri semnificative social” [1, p. 72].

Cele relatate relevă particularitatea distinctivă a modalității – *reacția*, reprezentând un factor definitoriu al acesteia. În temeiul celor expuse, considerăm reacție orice răspuns integral sau parțial al unui sistem la o stimulare exterioară lui sau străină față de acesta [idem, 296]; conform aceluiași dicționar de psihologie, reacția este o modalitate tipică a vieții de relație a organismului [1, p. 296]; reacția poate consta dintr-o modificare vegetativă, o intervenție motorie, recepție senzorială, emisie verbală, operație mentală [Neveanu]. Generalizând definițiile citate, putem constata afinitatea conceptuală a termenilor *reacție* = *atitudine* (modală), fundamentată pe un substrat de factură fiziologică (la nivel senzitiv).

Raportul limbă – sistem fiziologic a fost explicat de savantul rus I. Pavlov, care apreciază limba drept al doilea sistem de semnalizare, cel conceptual, precedat de sistemul sensoric din sistemul nervos central; ambele sisteme sunt menite pentru adaptarea potrivită la stimulii din mediul înconjurător. Nu în zadar unii cer-

cetători definesc atitudinea ca o „reacție de simțire”, iar F. Shaw și J. Wright preferă să se limiteze la o singură componentă, cea afectivă, care este bazată pe un proces cognitiv și este un antecedent preparatoriu al comportamentului [1, p. 36]. Altfel spus, distingem raportul dintre starea emotivă a locutorului și reacția modală a acestuia, ca efect la stimulii externi din situația de comunicare, care pot fi atât verbali, cât și non verbali. În opinia filosofului rus N. Grot, emoțiile constituie componenta inerentă a categoriei modalității, capabilă a cumula atât percepția subiectivă, cât și actul volitiv, în calitate de elemente fundamentale ale conștiinței umane, detașate de restul lumii: «Однако понятие модальности шире понятия эмотивности, так как модальность обеспечивает координирование процесса рефлексивной деятельности субъекта при распредмечивании смыслов текста и выступает в качестве её неотъемлемой, а не факультативной характеристики» [2]. E de observat aici tendința savantului spre analiza amplă a modalității, ceea ce permite o cercetare temeinică a conceptului în cauză, poziție la care aderăm pe deplin în prezentul articol. Aspectul psiho-fiziologic al emoțiilor este condiționat de dubla ipostază a indivizilor: *homo loquens* este, în același timp, și *homo sentiens*, întrucât vorbește și simte în același timp, ceea ce a determinat lingvistii să abordeze, pe lângă aspectul emotiv, și cel senzual, raportat la zona rațională. Putem deduce, astfel, că emoțiile anticipează componenta apreciativă rațională, subordonându-și atât acțiunile corporale, cât și sistemul nervos.

Nu excludem aici influența factorului neurologic, cum este inducția – mecanism neurolingvistic al unui lanț de senzații fiziologice cu impulsuri nervoase, generate de organele noastre de percepție din zona scoarței cerebrale, care se incită reciproc, dată fiind poziția adiacentă a căilor neuroconductive ale acestora. În psiholingvistică acest fenomen e numit *sinestezie: co-percepție* [3, p. 113-114]; perceperea senzuală, la rândul său, contribuie la procesarea cognitivă a informației. Un exemplu cunoscut în acest sens este îmbinarea din limba rusă

«слышу запах» – a simți mirosul, care face trimitere la senzațiile „afiliate” altui receptor senzorial. Expresia dată este pusă la dubiu chiar de vorbitorii nativi ai acestei limbi, dat fiind comportamentul sintagmatic netradițional, întrucât ambele lexeme, luate în parte, fac parte din grupuri (câmpuri) asociative diferite: «слушать музыку» dar «чувствовать запах». Cele din urmă ar veni, aparent, în contradicție cu teoria câmpurilor semantice, conform căreia o semnificație se manifestă doar în cadrul unui câmp, la o analiză mai detaliată, însă, cu recurs la domeniile de interferență, se observă o metaforă sinestetică de tipul: «холодный цвет, острый запах, жгучий взгляд», de aceea sinestezia în lingvistica modernă este raportată la așa-zisele fenomene intermodale, apte a reliefa anumite similitudini intersenzuale.

Divergențele iscate în astfel de cazuri pot fi elucidate doar prin prisma științelor adiacente lingvisticii impunând, astfel, noi direcții de cercetare în lingvistica modernă. Replica verbală, urmare a copercepției, este supusă prelucrării cognitive, care, la rândul său, determină ulterioarele acțiuni comportamentale ale individului. Bunăoară, unele persoane, la auzul enunțului: „afară e frig”, îmbracă paltonul, în timp ce pentru tipul isteric este caracteristică însușirea de a nu simți durerea fizică [4, p. 15]. Să analizăm următorul exemplu din celebrul roman „Numele trandafirului” de U. Eco: ital. „E se sono spinti dalla **paura** fingono di giurare e borbottano falsi giuramenti” (Eco, U. „Il nome della rosa”, p. 292); rom. „Și dacă sunt împinși de **fri-că**, se prefac că jură și bombăne jurăminte false” (Eco, U. „Numele trandafirului”, p. 457).

Observăm în enunțul spicuit supra responsabilitatea enormă a călugărilor față de Cel-de-Sus, frica constituind o profundă dominantă emotivă ce-i face să depună jurăminte false; frica, în cazul dat, marchează funcția sa de bază – cea de protecție sau adaptivă în situații de pericol maxim pentru noi. Uneori, însă, frica se transformă din sentiment – stare de durată, în senzație, simțită instantaneu, după cum putem lesne observa în cazul celebrei protagoniste din opera lui M. Mitchell „Go with the wind”:

engl. “She thought of Ellen and what she would say, and **she shivered**”; rom.: „Se gândi la Ellen și la ce va spune, și **se cutremură**”; ital. „Penso ad Elena e **rabbrividi**”; rus.: «Потом она подумала об Эллин, и по спине у нее **пробежала дрожь**».

Din suita de mostre ilustrată aici, remarcăm elementul *trigger* – autoritatea mamei adorate, deopotrivă cu gândul la ea sunt trăite ca reacție spontană sub formă de fiori, fenomen ilustrat în versiunea rusă a romanului. Exemple de acest fel relevă importanța receptorilor primari, cei cutanați, sensibili la variații stimulii externi, îndeosebi de ordin psiho-afectiv, iar componenta emotivă din enunțul citat supra este de ordin fiziologic, și nicidecum lingvistic. Relația de reciprocitate dintre mecanismele limbii și fenomenele sistemului sensomotoric confirmă ideea filosofului M. Merleau-Ponty despre primatul percepției, întemeiată pe interacțiunea dintre intelect, experiență și conștiință, percepțiile senzoriale stabilind un raport de mediere dintre om și realiiile ontice. Nu înzadar reputatul filosof german I. Kant afirma că percepția anticipează cogniția, fiind în relație de reciprocitate [5]. Existența umană, astfel, se analizează în cadrul microuniversului fiziologic, îndeosebi cel al sistemului nervos: apt a reflecta mediul obiectiv al realiilor, sistemul sensoric însă, este supus unei proceseri aparte, în funcție de atitudinea subiectivă a fiecărui individ în parte.

În plan gramatical, dihotomia real / subiectiv este marcată pregnant în majoritatea limbilor europene, unde verbele de percepție sunt urmate de infinitiv, și nu de conjunctiv – mod al irealului, prin excelență: engl. *to see, to hear, to feel, to watch*, germ. *sehen, hören, spüren, fühlen* (a vedea, a auzi, a simți, a privi) : engl. “I saw him leave the room” (L-am văzut că părăsește camera / ... părăsind camera); germ.: „Klaus hört Susi laut aufschreien” (Claus aude cum strigă Susi). Enunțurile examinate reflectă descrierea situațiilor realizate în plan real, dovadă fiind simțirile prin intermediul organelor de percepție: „L-am văzut (eu)”, „Claus aude cum strigă Susi”. A se compara și în spaniolă și italiană: „Siento que hace frío” (Simt că este

frig) – acțiune reală, exprimată prin indicativ vs „No siento que haya frío” (Nu simt că este frig), în care e folosit subjonctivul, deși, ontologic, temperatura este sub zero; ital. „Li ho visti uscire” (I-am văzut ieșind / cum ies), unde este utilizat verbul sentiendi (am văzut) + indicativ.

Cele analizate permit a distinge subjonctivul în calitate de marcator al existenței (realului) sau inexistenței (irealului). Ținem să subliniem că procesarea obiectivă a informației percepute de organele sensorice are loc în memoria operativă a indivizilor în baza unor procese mentale de către conștiință [6, p. 152]. Fenomen discutat pe larg în diverse domenii, conștiința presupune aptitudinea de a gândi și a simți, totodată, a percepe = a conștientiza. Din multitudinea semnalelor informative recepționate din exterior, conștiința are menirea de a selecționa, prin interpretare, una din variațiile vastei lumi ontologice, definind, astfel, *atitudinea* ca fenomen socio-lingvistic. Despre activitatea inconștientă (Γactivité inconsciente) vs operațiunii conștiente (opérations conscientes) în comunicare afirmă chiar marele F. de Saussure în cadrul prelegerilor de la Geneva ținute încă la începutul sec. al XX-lea [5, p. 23]. Cercetările experimentale cu implicarea cablurilor specializate, conectate la creier au relevat anumite procese cognitive care operează la nivel subconștient și anume: perceperea și înțelegerea limbajului, deciziile, evaluarea sau controlul. În schimb, aspectului conștient îi revin operațiunile de logică și coerență, în special aptitudinea de verbalizare a ideilor, calcule matematice, etc. [8]. Exemplul ce urmează denotă un moment șovăielnic al personajelor din romanul „Maestrul și Margareta” de M. Bulgakov, la primul impact comunicativ cu diabolicul Voland: luați prin surprindere de chipul și comportamentul ciudat al acestuia, Bezdomnâi și Berlioz au acceptat compania sa mai cu seamă la nivel inconștient, manifestându-se printr-un gest involuntar: «Разрешите мне присесть? – вежливо попросил иностранец, и приятели как-то невольнo раздвинулись». (Михаил Булгаков, «Мастер и Маргарита», p. 25); rom. „Îmi îngăduiți să mă așez lângă dumneavoastră? zise

politicos străinul, și cei doi, mai mult în silă, îi făcură loc între ei, iar omul se instala sprinten la mijloc, intrând direct în discuție” (Bulgakov M., op. cit., p. 34); germ. „Darf ich mich setzen?” bat der Ausländer höflich. Die Freunde rückten unwillkürlich auseinander, der Ausländer setzte sich geschickt zwischen sie und trat sofort in das Gespräch ein” (Michail Bulgakow, „Der Meister und Margarita” p. 13).

Comparând versiunea literară română cu originalul rusesc, semnalăm că adverbul **невольнo** semnifică în limba rusă „involuntar”, sugerându-se gestul cauzat de o reacție spontană la nivel de reflex inconștient: it. *involuntariamente*, span. *involuntariamente*, germ. *unwillkürlich*. Același lucru putem afirma cu privire la mostra următoare, în care operațiunile mentale de evaluare și decizie sunt blocate de către activitatea subconștientului, gestul personajului fiind, iarăși, un act de reflex ordinar, subordonat reacției fiziologice la stimulul din afară: «He зная, как ответить на это, секретарь **счел нужным повторить улыбку** Пилата»; „Neștiind ce să răspundă la aceste vorbe, secretarul **socoti de cuviință să repete zîmbetul** lui Pilat”. În schimb, exemplul ce urmează ilustrează elocvent evaluarea, autocontrolul aproape eșuate din gestiunea subconștientului, însă reluate imediat sub control grație reacției prompte în favoarea deciziei potrivite, proces posibil grație operațiunii de coerență din sfera conștientului: “She **opened her mouth** to ten him why Mrs. Meade could not come and **then shut it abruptly**. He did not know his own son was wounded”. (Mitchell, M., „Gone with the wind”, p. 301); „Scarlett **deschise gura să-i spună** de ce nu putea să vină doamna Meade, dar o închise brusc. Doctorul nu știa că propriul său fiu era rănit!” (Mitchell, M., op. cit, p. 228); «Скарлетт открыла было рот, хотела сказать ему, почему миссис Мид не может прийти, и осеклась. Он даже не знает, что его собственный сын ранен!».

În literatura de specialitate modernă se fac tot mai simțite tentativele de a elucida unele fenomene actuale din perspectiva „structurii din adâncime”, cu alte cuvinte, ultimele exper-

rimente neurolingvistice încearcă să explice în ce măsură sistemul fiziologic (nervo-cervical) este menit a determina sau genera acțiunile comportamentale ale indivizilor. Astfel, sunt analizate cu discernământ în condiții de laborator procesarea semnalelor sensorice succedată de alegerea acțiunilor și ulterioara reacție comportamentală, atenția, vorbirea, etc. Privită ca atitudine sau reacție la stimuli externi, modalitatea are un suport atât rațional cât și irațional, subconștient: în plan material, un indiciu al apariției conștiinței poate fi considerat sincronizarea formațiunilor neuronice însoțite de vibrații electrice: perceperea lexemelor conștientizate produce un imbold sporit asupra unor vaste rețele din lobul frontal, responsabil inclusiv pentru scriere, mișcări voluntare, vorbire, în schimb o activitate redusă a neuronilor se atestă la procesarea informației din domeniul inconștientului, cu imbold sporit / redus în spațiul *lobus temporalis* stâng, responsabil pentru prelucrarea semantică [5].

Cu referire la *bazele fiziologice al conștiinței*, ținem să menționăm *evaluarea* sau aprecierea – componentă asociată modalității, ce reprezintă un proces care se datorează rețelelor de neuroni, poziționate la temelia creierului în cadrul grupurilor nucleare numite *basalis gangliae*, sau *nuclei basales*. Formațiunile evidențiate sunt mecanisme ce se manifestă în sfera subconștientului, prin excelență; menirea acestora este de a monitoriza în continuu realitatea pentru o ulterioară apreciere a celor văzute după care, într-un final, se influențează atenția și activitatea mentală [5, p. 59]. Operațiunea mentală ce succede evaluarea este *alegerea*. La rândul său, procesul alegerii este fundamentat pe funcția inimii în calitate de analizator al emoțiilor, care, alimentate de puterea gândurilor, generează un flux de elemente chimice: «Говоря о мышлении, свободной воле, понимании, необходимо упомянуть о существенном влиянии нашего сердца на процессы мышления и принятия решений. Человеческое сердце – это не просто насос. Оно помогает в момент выбора. Сердце является анализатором наших эмоций, которые протекают сквозь него в

виде химических веществ, произведенных нашей мыслью» [5, Cap. 12].

Mostra ce urmează descrie o profundă reacție psiho-emoțională, influențând mersul firesc al gândurilor: «Сердце ее билось сильно, и мысли не могли ни на чем остановиться». (Толстой, «Анна Каренина», p. 33); ital. „Il cuore le batteva forte e il pensiero non riusciva a fermarsi su nulla”. (Толстой, *ibid*, p. 43). Este relevantă, în acest sens, expresia răspândită „îmi șoptește inima”, rus. «сердце подсказывает», în opoziție cu funcția creierului, organ specializat pentru procesul de gândire și analiză: “But,” **cried her heart**, casting aside the charm and beginning to ache, “I can’t let him go! (Mitchell, M., „Gone with the wind”, p. 867); „Bine, dar nu-l pot lăsa să plece!” **strigă inima ei**, dând la o parte vechiul procedeu și începând să simtă durerea. „(Mitchell, M., „Pe aripile vântului”, p. 663); «Но, – **закричало сердце**, отмечая прочь испытанное заклятье и тут же заныв, – я не могу дать ему уйти!» (Mitchell, *op. cit.*, p. 1113).

O abordare temeinică a raportului individ – realii ontice necesită implicații în domeniul fonosemanticii, al cărei obiect de cercetare rezidă în studiul sensului și simbolismului sunetelor vocale. Ținem să amintim că F. de Saussure în *Curs de lingvistică generală* reliefează fonajimea ca latura psihofizică a limbii. Desigur, raportul indisolubil sunet / semnificație este de netăgăduit, însă, din perspectiva corelației emițător – receptor, nu putem ignora măsura în care informația din exterior este asimilată responsabil în comunicare. Astfel, cercetările în domeniu au demonstrat sensibilitatea diferită a urechilor externe: cea dreaptă, bransată la emisfera stângă, este mai sensibilă la recepționarea sunetelor vorbirii, în timp ce urechea stângă, controlată de emisfera dreaptă, este mai receptivă la sunetele neverbale, produse în mediul ambiant. De aici putem deduce planul semnificativ ambiguu al sunetelor – variațiile semantice ale acestora se realizează în funcție de „alegerea” subiectivă a creierului, parcurgând o cale anevoioasă până la destinatar.

Bunăoară, conform reputatului psiholingvist N. Jinkin, la perceperea unui lexem are loc

o analiză inconștientă a fiecărei litere în parte. E relevant, în contextul dat, pseudopovestea scriitoarei L. Petrușevskaia, cu denumirea «*Пуськи бятые*». Frazele conțin pseudolexeme de tipul: „Глокая кудра штеко будланула бокра и кудрячит бокренка» [7, p. 16]. În pofida lipsei de sens al „cuvintelor”, acestea, în principiu, întrunesc caracteristicie morfo-sintactice de substantiv, gen sau chiar aluzii spațio-temporale, ceea ce conferă unui asemenea „enunț” o saturație semantică aproape desăvârșită. Povestea s-a bucurat de un succes enorm în rândurile copiilor, fiecare oferind o proprie interpretare a celor auzite.

În schimb, anumite texte de sorginte teurgică sunt lipsite de orice caracteristică gramatical-semantică sau sintactică: «Ау, Ау / шиксАрДА кАвдА! // шивдА, внозА, / миттА, миногАм, /// окутоми / нуффАн, зидимА» [8, p. 99]. Acest descântec împotriva personajelor mitologice – sirenele – se exprimă doar printr-un fon ritmizant cu accentul pe îmbinări de sunete fricative, îndreptate, probabil, spre obiectivul perlocutiv scontat. Aici cuvintele își pierd structura binară elementară (formă / conținut, „semnificant”/ „semnificat”), preluând funcțiile diferențiale din fluxul „sintagmatic” al fonemelor, ceea ce împiedică decodarea informației din conținut. La nivel cerebral, funcția de evaluare a proceselor complexe este realizată prin intermediul așa-zisei „unde 400” [9, p. 67]: dimensiunile acestora sunt proporționale cu gradul de absurditate al enunțurilor / sintagmelor. Unii savanți ca N. Jinkin, susține ideea unui metacod universal în conștiința umană – «универсально-предметного кода (УПК)», care constituie componenta de bază a gândirii: «(УПК) представляет собой систему знаков, имеющих характер чувственного отражения действительности в сознании. Это язык схем, образов, осязательных и обонятельных отпечатков реальности, кинетических (двигательных) импульсов и т.п.» [4, p. 62]. În accepția acestor specialiști, sistemul de semne din cadrul metacodului universal se distinge prin caracterul senzorial al percepției realității în conștiința umană, iar semnele în

cauză reprezintă amprente ontice ca limbajul unor scheme conceptuale, perceptive, impulsuri motorii etc. Alți savanți afirmă că aptitudinea ligvistică se întemeiază pe raportul dintre realitatea obiectivă și activitatea omului.

Cele expuse supra pun în evidență imaginea multiaspectuală a personalității lingvare (ЯЛ), care, în opinia cercetătoarei N. Pancenko [2010], reprezintă o simbioză a ipostazelor de natură fizică, socială, mentală, psihologică și emoțională. Fundamentată pe idei de inspirație fenomenologică, teoria menționată cercetează diferențierile ce le implică raportul: general vs particular, social vs individual, substanță vs formă, direcționând, astel, cercetarea la nivel de întreg vs o parte dintr-un întreg, orientând elementele constitutive spre finalități funcționale în cadrul interacțiunii limbă – gândire.

În temeiul celor relatate, este pertinentă definiția modalității în literatura de specialitate din ultimul timp, conform căreia aceasta sugerează apartenența unui stimul la un anumit sistem senzorial: «Модальность – это принадлежность стимула к определённой сенсорной системе» [10].

Categorie funcțional-semantică de sorginte logică, modalitatea, mai cu seamă cea subiectivă, relevă, pe de o parte, viziunea față de o anumită situație din perspectiva individ – realii ontice – gândire – reacție prin intermediul unităților de vorbire; pe de altă parte, concepția despre statutul veridic al lucrurilor este dezvăluită prin prisma celor cinci organe de percepție – prima sursă de recepționare a informației din exterior. Marele cărturar Sf. Luca din Crimeea distinge tendința de a vedea lucrurile dintr-un punct de vedere pur personal și nu așa cum sunt în realitate: «Вообще, мы не видим предметы, как они есть, а усматриваем их согласно личному углу зрения, из которого их наблюдаем» [11].

Concluzie: Categorie pur subiectivă în cadrul structurii enunțului, aspectul semantic al acesteia se fundamentează pe noțiunea de apreciere a celor comunicate, dar și a realiilor ontice în general. În plan psiho-lingvistic, atitudinea subiectului-vorbitor distinge, de fapt, *reacția*

acestuiă către variații stimuli externi,dezvăluind anumite procese latente ale conștiinței.

Totodată, statutul de categorie funcțional-semantică presupune descrierea unităților limbii ca unitate indisolubilă dintre formă, sens și funcție, pe de o parte, și descrierea relațiilor dintre elementele constituente, pe de alta. Totuși, nu putem pune la îndoială relația de strânsă interacțiune dintre sistemul fizic (material) al individului și realitățile înconjurătoare, ceea ce ar permite să stabilim măsura în care este influențată limba asupra gândirii, dar și invers, gândirea asupra limbii. Cele semnalate ne permit să punem în valoare conceptul controversat al categoriei în discuție, fapt ce sugerează ineficiența unor metode tradiționale de analiză, care nu elucidează suficient multiplele disensiuni apărute de-a lungul anilor. În această ordine de idei, o investigație riguroasă a modalității necesită multiple implicații cu deplasări de accente în domeniile afiliate lingvisticii, în concordanță cu direcția paradigmei antropocentriste în științele umanistice.

Note și referințe bibliografice:

1. Popescu-Neveanu, Paul. *Dicționar de psihologie*. București: Ed. Albatros, 1978, 387 p.
2. Грот, Н.Я. *Значение чувства в познании и деятельности человека: Речь, произнес. в годовичном собр.* Моск. психолог. общества 24 янв. 1889 г. М.: Тип. Гатцук, 1889, с. 42.

3. Кавинкина, И.Н. *Психоллингвистика*. Гродно, 2009, 284 с.
4. Леонгард, Карл. *Акцентуированные личности*. К.: Выща шк. Головное изд-во, 1989. 375 с.
5. Шаховский, В.И. *Когнитивная матрица эмоционально-коммуникативной личности*. În: „Вестник РУДН”. Серия: ЛИНГВИСТИКА, 2018, Vol. 22, nr. 1, с. 54-79
6. Деан, Станислас. *Сознание и мозг. Как мозг кодирует мысли*. М.: Карьера Пресс, 2018.
7. Якобсон, Р. *Язык и бессознательное*. Москва: «ГНОЗИС» 1996.
8. Лиф, Кэролайн. *Включите свой мозг*. Изд. Брайт Букс, 2018, 176 p.
9. Горелов, Илья; Седов, Константин. *Основы психоллингвистики*. М.: Ed. „Лабиринт”, 2001, 304 p.
10. Косоногов, В. *Зеркальные нейроны: краткий научный обзор*. [on-line]. Disponibil pe internet la adresa: <https://sfedu.ru/files/upload/per/36298>. [Accesat: 13.04.2019].
11. Святитель Лука, Войно-Ясенецкий. [on-line]. Disponibil pe internet pe adresa:https://azbyka.ru/otechnik/Luka_Vojno-Jasenetskij/. [Accesat 12.09.2021].